

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ

У статті розглянуто поняття «соціальна активність молодшого школяра». Проаналізовано теоретичні засади формування соціальної активності особистості. Розкрито змістові компоненти соціальної активності молодших школярів. Обґрунтовані критерії сформованості зазначеної якості в учнів молодшого шкільного віку. Запропоновано методики для діагностики рівнів сформованості соціальної активності молодших школярів. Визначено рівні сформованості соціальної активності молодших школярів.

Ключові слова: соціальна активність; молодший школяр; емоційно-ціннісний компонент; емпатія; праксичний компонент; комунікативність; когнітивний компонент.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток демократичних процесів в Україні та спрямованість на європейські цінності знайшли своє відображення в проекті нового Державного стандарту початкової загальної освіти, що забезпечує реалізацію Концепції нової української школи. На сьогодні початкова школа є найважливішим фактором формування нових необхідних життєвих компетенцій. У зв'язку з цим, соціальна активність є однією з ключових компетенцій визначених «Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя».

Метою статті є визначення рівнів сформованості соціальної активності молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціалізації, формування соціальної активності особистості розкривається у працях філософів (В. Андрущенко, Ю. Волков, О. Кирилюк, В. Коган, В. Мовчан, М. Вебер та ін.), педагогів, психологів (А. Макаренко, В. Сухомлинський, Б. Ананьєв, К. Абульханова-Славська, О. Киричук, О. Коберник, А. Мудрик, В. Тернопільська [6; 7], Л. Петько [3; 4] та ін.).

Соціальну активність ми розуміємо як внутрішній регулятор діяльності людини в соціумі. Зокрема, активність особистості своє найвище вираження отримує в самодіяльності як особливому виді суспільно-корисної діяльності та відзначається її ініціативністю й самодіяльністю. Соціальна активність передбачає сформованість соціальних якостей.

У структурі соціальної активності школярів ми виокремлюємо емоційно-ціннісний, праксичний, когнітивний компоненти.

Емоційно-ціннісний компонент соціальної активності молодших школярів виявляється у емоційно-ціннісному ставленні до себе, інших людей, оточуючої дійсності, емоційно-позитивному ставленні до моделей, норм та правил поведінки прийнятих у соціумі [8; 9; 12], виявленні соціальної активності [5; 11], толерантної установки на соціальну активність, взаємодію [9], розвинутої емпатії [2], емоційному самоконтролю.

Тож, І. Бех наголошує, що важливою закономірністю особистості молодшого шкільного віку, характер міжособистісних стосунків й оцінка дитини ровесниками, які значною мірою детермінуються позицією найбільш референтної (значущої) особи – дорослого (передусім педагога), соціальним очікуванням якого більш всього відповідає підвищена активність дитини саме в учінні [1, с. 106]. У молодшому шкільному віці самооцінка впливає на ставлення до самого себе, до оточуючих та на спосіб встановлення дитиною соціальних контактів. Самооцінку учнів молодшої школи ми визначали за методиками «Самооцінка», «Сходинки», тесту Вартега.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як показав аналіз результатів 33,1 % учнів початкової школи ЕГ і 36,9 % – КГ мають адекватну самооцінку, яка характеризується такими яскраво вираженими якостями як вимогливість до себе, дружелюбністю до оточуючих і повазі до інших та дорослих, впевненість у власних можливостях. Ці учні молодшої школи ніколи не страждають комплексом меншовартості. Завищену самооцінку виявлено у 45,8 % учнів-початківців ЕГ і 56,5 % – КГ. У молодших школярів цієї групи характерними ознаками є невпевненість у своїх силах, настороженість. Виявлення ними соціальної активності відбувається лише тоді, коли впевнені, що ситуація безпечна для них. Вони вибірково у своїх соціальних контактах. У таких дітей молодшого шкільного віку вираженим є бажання та вміння довести справу до кінця, самоконтроль, який з дорослішанням може призвести до труднощів у ситуації взаємодії, невмінні бути гнучкими. Залежність від схвалення чи осуду оточуючих призводить до обмеженого, вибіркового кола спілкування. Знижена самооцінка притаманна 21,1 % – ЕГ та 6,5 % – КГ. У цієї групи молодших школярів характерним є невпевненість у своїх силах, емоційна неврівноваженість, образливість, бажання усамітнитись, низький рівень домагань. Що має своє негативне відображення у встановленні соціальних зв'язків, прояву соціальної активності.

Емпатія є важливим показником у взаєминах молодших школярів. Зокрема, у особистісних взаєминах, коли дитина розділяє та відчуває емоційний стан іншого, поділяє його емоційні переживання, реагує та прилучається до почуттів – це і є проявом емпатії. Особистісні взаємини не можливі без емпатії, розуміння та збалансованості соціальних норм.

За нашими дослідженнями високий рівень розвитку емпатії спостерігається у ЕГ – 33,2 % та у КГ – 35,7 %, середній рівень у ЕГ дітей 32,8 % та КГ – 33,9 % та низький рівень ЕГ – 34 %, КГ – 30,4 %. Такі діти характеризуються доброзичливістю, товариськістю, безкорисливістю, відвертістю, ширістю, емоційно реагують, можуть підбадьорити, або заспокоїти, вміють встановлювати контакти та комунікабельні.

Отже, високий рівень сформованості *емоційно-ціннісного компонента* соціальної активності молодших школярів мають ті вихованці, які розуміють необхідність соціальної активності у повсякденному житті. Ці діти мають емоційно-ціннісне ставлення до себе, оточуючих, дійсності. Позитивно сприймають моделі та норми поведінки. Толерантно взаємодіють з оточуючими, соціально активні, мають розвинуту емпатію та контролюють свої емоції. Експериментальне вивчення вказує на наявність цього рівня у молодших школярів 27,2 % – ЕГ та 37,3 % – КГ дітей.

Середній рівень сформованості емоційно-ціннісного компонента ЕГ – 35,2 % та КГ – 35,6 % респ. та характеризується у молодших школярів вибірковою колом спілкування. Цим дітям притаманно критична оцінка щодо своїх вчинків, моделі поведінки, у них позитивне ставлення до норм прийнятих у соціумі, але не завжди вони їй дотримуються.

До низького рівня сформованості емоційно-ціннісного компонента належать вихованці, які не вмотивовані внутрішньо у необхідності дотримання встановлених у суспільстві норм та моделей поведінки, встановленні емоційно-позитивних, комунікативних взаємовідносин. Вони характеризуються неадекватною самооцінкою, низьким рівнем емпатії, спрямованістю на себе. Низький рівень сформованості мають 37,6 % – ЕГ та 27,1 % – КГ молодших школярів.

Досліджуючи рівні сформованості *практичного компонента* соціальної активності молодших школярів передбачало з'ясування ступеня оволодіння молодшими школярами комунікативними вміннями та навичками, нормами, правилами поведінки у соціумі, здатністю до самоконтролю поведінки, діяльності, варіативності та самореалізації у соціумі, виявлення соціальної активності.

Для з'ясування рівнів сформованості комунікативних здібностей, які дають можливість успішно встановлювати контакти з оточуючими, виявляти соціальну активність ми використали методику «Це – я!» та анкетування. У результаті опитування, виявлено у ЕГ – 38,2 % та КГ – 37 % стійку потребу у спілкуванні, позитивне ставлення до оточуючих, здатність починати, або вступати в розмову з власної ініціативи, потребою ділитися своїми думками, здатність встановлювати дружні стосунки. Емоційне, чуттєве, виразне спілкування, що супроводжується мімікою та рухами, швидкістю вимови та інтонацією спостерігається у ЕГ – 33,7 % та КГ – 35,2 % дітей молодшого шкільного віку. Вузьке коло друзів, важко сходиться з новими

людьми, безініціативний, відсутність виразності у спілкуванні, не цікавий співрозмовник притаманно ЕГ – 25,5 % та КГ – 28 % дітей з низьким показником комунікабельності.

Відтак, у результаті діагностування сформованості *практичного компонента* високий рівень виявлено у респондентів які мають розвинені комунікативні якості, доброзичливі, надійні, мають велике коло друзів, соціально активні, з лідерськими якостями та організаторськими здібностями, активно беруть участь у різноманітних заходах ЕГ – 37,7 % та КГ – 37,4 % дітей.

Середній рівень сформованості практичного компонента встановлено у ЕГ – 34,2 % та КГ – 31,7 % молодших школярів, що характеризуються не достатньо розвинутими комунікативними вміннями та навичками, пасивністю у конфліктних ситуаціях, мають невелику кількість друзів, невисокий рівень соціальної активності, середній рівень організаційних здібностей, рідко простежується небажання брати участь у заходах.

Низький рівень сформованості практичного компонента школярів молодшого шкільного віку спостерігається у ЕГ – 28,1 % та КГ – 30,9 %. Ці діти постійно порушують та не дотримуються суспільно прийнятих норм, цінностей та правил. Вони мають нерозвинуті комунікативні вміння та навички і як результат дуже мало друзів, різняться агресивністю у поведінці, мають низький рівень організаторських здібностей. У заходах, екскурсіях беруть участь з примусу.

Для з'ясування рівнів сформованості когнітивного компонента соціальної активності молодшого школяра, нами було запропоновано перелік моральних якостей, за допомогою яких діти мали визначити, які з них найбільше підходять для відображення взаємодії між людьми. У результаті анкетування респонденти ЕГ – 35,7 % та КГ – 34,3 %, найбільш цінними якостями обрали: дружелюбність, доброту, стриманість, вміння слухати, чесність, працелюбність. На дуже низькому рівні, діти виокремили такі якості як здатність до співпереживання, люб'язність, товариськість, терплячість. У ході дослідження доходимо висновку, що у молодшій школі, все ж таки, віддається перевага здобуттю, опануванню знань, ніж розвитку якостей дитини, що є важливими у встановленні міжособистісних взаємин та формуванні соціальної активності. Як результат маємо вихованців, які не вміють встановлювати нові зв'язки, розширювати коло своїх друзів, погано адаптуються у нових ситуаціях, соціумі.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, у результаті діагностичного вивчення встановлено, що *високий рівень* сформованості когнітивного компонента соціальної активності молодшого школяра спостерігається у 25,1 % респондентів ЕГ та 26,2 % – КГ. Характеризується повними знаннями у дітей про суспільні цінності, моделі та норми поведінки, намагаючись якнайчастіше застосовувати їх у повсякденному житті, поширювати свої знання.

Середній рівень сформованості когнітивного компонента виявлено у ЕГ – 36,7 % та КГ – 36,5 % молодших школярів. Характерними ознаками цих вихованців є не повне розуміння суспільно визнаних цінностей, не можуть пояснити їх значення та часткове застосування моделей та норм у поведінці. Пасивно здобувають та поширюють свої знання.

Низький рівень виявляють ЕГ – 28,2 % та КГ – 37,3 % вихованців. У них виникають труднощі зі знаннями та нормами, моделями поведінки та розумінням цінностей. Не мають бажання збільшувати обсяг знань та застосовувати їх на практиці у взаємодії з оточуючими.

Таким чином, соціальна активність молодших школярів виявляється в емоційно-ціннісному ставленні до себе, інших людей, оточуючої дійсності, позитивному та толерантному ставленні до моделей,

норм та правил поведінки прийнятих у соціумі, виявленні соціальної активності, розвинутій емпатії, доброзичливості, комунікабельності, розумінні та застосуванні знань у відповідних ситуаціях, визнанні загальноприйнятих цінностей та застосуванні правил поведінки. Наші подальші наукові дослідження ми спрямуємо на формування соціальної активності молодших школярів у позанавчальній діяльності.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук-метод. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998 – 204 с.
2. Кравець Н. П. Творчий розвиток учнів з особливими освітніми потребами як один із шляхів їх соціалізації / Н. П. Кравець // *Topical issues of social pedagogy : Collective monograph.* – CARICOM, Barbados, 2017. – P. 79–99.
3. Петько Л. В. Соціально-комунікативна активність підлітків : теорія і практика [Монографія] / Л. В. Петько. – К. : ВМУРоЛ «Україна». – 2010. – 268 с. ; бібліогр. : С. 249–267.
4. Петько Л. В. Туризм – справа захоплююча / Л. В. Петько // Рад. школа. – 1990. – № 11. – С. 25–29.
5. Петько Л. В. Психолого-педагогічна сутність соціально-комунікативної активності особистості / Л. В. Петько // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць ; гол. ред. В. К. Буряк. – Кривий Ріг : КДПУ, 2006. – Вип. 15. – С. 315–328.
6. Тернопільська В. І. Культура особистості школяра : постановка проблеми / В. І. Тернопільська // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2005 (24). – С. 130–133.
7. Тернопільська В. І. Відповідальність особистості : гуманітарний аспект / В. І. Тернопільська // Вісник Житомирського держ. ун-ту імені Івана Франка. – 2004. – № 14. – С. 47–50.
8. Тернопільська В. Шляхи виховання соціально-комунікативної культури молодших школярів / В. Тернопільська // Початкова школа. – 2009. – № 1. – С. 9–13.
9. Чернуха Н. М. Пріоритети успішної соціалізації особистості : акмеологічний підхід / Н. М. Чернуха // Акмеологія – наука XXI століття : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 30 травня 2014 р.). – К., 2014. – С. 47–52.
10. Matviienko Olena. Social and educational causes of deformation in the moral development of children of primary school age / Olena Matviienko // *Economics, management, law : problems of establishing and transformation : Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education.* – Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. – P. 382–386.
11. Pet'ko Lyudmila. About socio-culturological content in teaching subjects / Lyudmila Pet'ko // *Development strategy of science and education : Collection of scientific articles.* – Fidelite editions, Namur, Belgique, 2017. – P. 316–319.
12. Ternopil'ska V. I. The role of self-government in development of leadership qualities among students / V. I. Ternopil'ska // *Problems of development modern science : theory and practice : Collection of scientific articles.* – EDEX, Madrid, España, 2016. – P. 327–330.

О. Г. Литвиненко,

*соискатель кафедры теории и истории педагогики,
Киевский университет им. Бориса Гринченка, г. Киев, Украина*

ДИАГНОСТИКА УРОВНЕЙ СФОРМИРОВАННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассмотрено понятие «социальная активность младших школьников». Проанализированы теоретические основы формирования младших школьников. Раскрыты компоненты социальной активности младших школьников. Предложены методики для диагностики уровней сформированности социальной активности младших школьников. Определены уровни сформированности социальной активности младших школьников.

Ключевые слова: социальная активность; младший школьник; эмоционально-ценностный компонент; эмпатия; практический компонент; коммуникативность; когнитивный компонент.

O. G. Lytvynenko,

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

DIAGNOSTIC OF LEVELS SOCIAL ACTIVITY FORMING IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

The article deals with the concept of «social activity». Analyzed the theoretical principles of forming social activity in personality. Revealed the content components of social activity in primary school children.

Described diagnostic methods for forming social activity levels in primary school children. For identifying of the concept «social activity» in primary school children were used the methods of questioning, interviewing, testing; conversations with pupils, parents, teachers, its main features, manifestation in interpersonal relationships, levels of its formation; self-esteem method; methods of quantitative processing of the received data as a result of surveys. The levels of forming social activity in primary school children are determined.

Key words: Social activity; primary school children; emotional and value component; empathy; praxis component; communicative; cognitive component.

Рецензенти: *Коваль Г. В.,* д-р наук з держ. упр, професор;
Букач М. М., д-р пед. наук, професор кафедри.